

KLÁSİK KÜTÜPHANELERİMİZ [1]

Leylâ Bakkalođlu
İstanbul Nuruosmaniye Kütüphanesi Müdürü

Adı geçen yazıda çok değerli yazmalarımızla, değerli ve yüzyıllardır onları içlerinde bütün orijinaliteleriyle muhafaza ede gelmekte, bu suretle tarihi değerlerini antikalastırılmış, aslında altı, yedi adedi geçmeyen, zarif, yüzyıllar önce sadece kütüphane olarak yaptırılmış vakıf kütüphanelerimize önemle değinilmiştir. En mühimi, bu kütüphanelerdeki yazmaların da Süleymaniye Kütüphanesinde toplanması tezi ileri sürülmektedir. Yazıyı üzümlere okumuş bulunuyorum.

Onaltı yıl evvel Ankara Üniversitesinden mezun, hayallerle dopdolu bir edebiyatçı olarak mezun olduktan hemen sonra imtihanla bu tip kütüphanelerden, büyük bir ihtimalle en zarifi olan, hâlen müdürü bulunduğum Nuruosmaniye Kütüphanesinde geçmiş onaltı yıllık çalışma hayatım, bu üzüntümü haklı kılmaktadır. Hareketli mizacımın icabettirdiği bütün hayalleri bir yana atıp bağlandığım bu vakıf kütüphanesinden, o kadar ki idealim olan öğretmenlik için olsun ayrılmadım. Neden acaba? İşte bu konuya değinerek açıklama zorunluğunu duymaktayım.

Cihanın arayıp ta bulamadığı zarif eserler arasına giren bu vakıf kütüphanelerinin, yine kendi vakıf eserleri olan yazmalarından ayrılmaları hâlinde, sadece takma dişli bir ağıza benzeyecekleri, ne olursa olsun kitap meraklılarına, süt beklerken ağzına su verilmiş çocuğun sukutu hayalini duyuracakları aşikârdır. Bunu benimseyebilmek için yeterli içlerinde yaşanılmış, o hava teneffüs edilmiş olsun! Bunun için Nuruosmaniye Kütüphanesini ele alarak konuyu göz önüne sermek istiyorum.

Beşbinden fazla yazma eseri ve buna ilâveten devamlı resmî ve gayriresmî yollananlarla iki yılda bir beşbini bulabilen yeni eserleri de içinde bulundurmaktadır. Ancak yersizlik sebebiyle, tarihi binaya da herhangi bir ilâve yapılamadığından bakanlıkça verilen yeni bir emre uyulmaktadır. Bu emre göre, birkaç yıldanberi çok eskiden tarihi eserlerinin kıymeti takdir edilmiş «Tarih kütüphanesi» olarak bilinen kütüphaneye bir «İhtisas kütüphanesi» özelliği verilmiş, sadece yazmalarıyla bağdaşabilecek yeni eserlerin seçilip bırakılması, diğerlerininse bir formaliteyle gerekli yerlere yollanması prensibi uygulanmaktadır. Bu durumda yazmalarla birlikte yıllarca okuyucularına yeni eser eserde sunmuş ve sunmakta olan bir kütüphanedir.

Kurulduğu iki yüz yıldanberi dünyanın öbür ucundan eserlerini bizzat görmeye gelen ve bu nefis kubbeler, revaklar altında tarihi yudum yudum tadararak okuma, araştırma zevkine varanlarla dolup taşmıştır. İşte apayrı bir neslin mensupları olan bizleri bile buralara bağlayan, diğer ideallerimizi unutturan bu ilâhi ve ulvi havayla meczolmuş değerli yazmalardır.

[1] TÜRK KÜTÜPHANECİLER DERNEĞİ BÜLTENİ, Cilt : XIV, sayı : 1-2 de Yayınlanmış bulunan Sayın Doçent Osman Ersoy'un «İstanbul Hüriyet Meydanı ve Yerli Kütüphaneler» başlıklı yazısı dolayısıyla

Bunları hislere hitabedip, ortaya atılmış olan, «yazma eserlerin hepsini Süleymaniye'de toplama» fikrini ne olursa olsun baltalamak amacıyla yazıyor değilim. Bu bir his meselesi olduktan çok uzaktır. Fakat herşeyden evvel de amacım, hatâ tâ vazifem; artık bunun millî bir dava bir gelenek ve gelenekleri yıkma akımlarına karşı dimdik durabilmenin bir problem olduğunu hakkiyle izahtır. Bu dava devletin bir ticârî, ekonomik meselesi olmamalıdır. Bu sadece yedi antika kütüphane için bir özellik taşınmalıdır ve taşıyabilir. Bu gelenek yıkılmaz. Zannımca gelenekler formüle edilip bir merkeze bağlanmak suretiyle özelliklerinden uzaklaştırılmazlar. O takdirde bu çabaların, farazâ bu kütüphaneler örneği gibi onların antika değerlerinden düşürülmeye yöneltmiş hareketler şeklinde sıfatlandırılması normaldir. Çok yazık olur! Her ne bahasına olursa olsun bu altı, yedi, zarif İstanbul kütüphanesi bütün orijinalliğiyle, orijinal muhtevâsiyle, zaman zaman pek az sarfiyatla destek görüp yerlerinde kalmalıdır. Hiçbir zihniyet onları kendi özellikleri olan yazmalarından ayıramamalıdır.

Adı geçen yazıda; bu kütüphanelerin sarfiyatı, anlaşılacağı üzere, hakikat bilinmediğinden önemsenmiş ve devlete yüklenmiş bir külfet şeklinde gösterilmiştir ki bu noktadan da endişe yaratabilecek bir sarfiyat yapılmadığı aşağıdaki örneklerle açıkça anlaşılabilir. İşte Nuruosmaniye Kütüphanesinin son altı yıllık ödenek durumu :

1960 Yılı Ödenegi : 4025 TL. (1600 lirası çok eskimiş yazı makinasının yerine yenisini almak için idi.

1961 » » : 2725 Tl.

1962 » » : 7775 Tl. (5000 lirası salona binbir güclükle yaptırılmış muşambaları korumak gayesiyle yol keçesi alınması içindi.. Formalite icabı ilk elden yarısı alınabilen yollukların, ikinci bir emirle gerisi alınamadı ve böylece paranın sadece 2300 lirası gayesine sarfedilebilmişti)

1963 » » : 3000 Tl.

1964 » » : 2850 Tl.

1965 » » : Yılbaşına kadar 1500 Tl. gelmiştir.

Yukarıda verilmiş rakamlar, kütüphanenin bir yıllık bütün akla gelebilecek ihtiyaçlarını içine alan gülünç rakamlardır. Tahmini güç değildir ki kaloriferli iyi bir apartman dairesinin bir yıllık sadece kalorifer kömürü masrafına eşittir. Ve sonra düşünelim ki bu rakamlar resmî bir devlet dairesinin yıllık ödeneğini göstermektedir, bir evin değil! Sorarım, bu rakamlara göre bu kütüphane devlete çok pahalıya maloluyor demek kadar gülünç birşey olabilir mi?

Sobalarla ısıtılmalarına rağmen kat'iyyen normal ısıyı bulamıyan bu binalar, herhalde kat kaloriferlerine kavuşturulsalardı hem çok az masrafı gerektirecekler ve hem de büyük ödeneklere sahip bazı kütüphane idarecilerinin gözüne batagelmış bu masraflar biraz daha azalmış olacaktı. Böylece de tarihi geleneklerini iddiasız devam ettirme vazifelerinde, nefis salonlarını baştanbaşa kateden yakışsız soba borularıyla göz zevkleri kaçtığını ve bu yüzden bizlere acıdıklarını sık sık ifade edegelen müsteşirlikleri de fazlasıyla memnun edeceklerdi.

Personel meselesine gelince; elbet te böyle tarihi bir eser tek sorumlu ile bırakılmazdı. Zira bir kişi her zaman mahzurlu idi, hastalık halleri, salonda

eser okunması hallerinde kontroller, diğer taraftan işlerin durmaması meseleleri galiba hiç hesaba katılmamaktadır? Bir de bu güzel eserin ayakta durmasına yarayan bakım ve temizliği için o da sadece tek odacı.. Hepsi bu! Sorumlu personelin kaliteli olup eski yazı bilmesi esasen şarttır. Sonra dünyanın öbür ucundan gelen bir şarkiyatçıya lisanıyla hitâbedebilecek bir yüksek tahsilli müdürün bulunması kadar da tabii bir şey olamazdı. Halbuki iki yüzyıl önce kuruluşu sırasında ve kütüphanede yeni eserler de yok iken, altı kütüphaneciyle çalışmaya başlamış, bu 1931 yılında üç memur bir odacıya indirilmiş ve 1942 yılında bir memurun geçici olarak Süleymaniye Kütüphanesine alınması ve yerine verilmemiş olmasıyla iki kişiye inmişti. Hölen de bu kadroyla okuyucu emrindedir. Eskiye nazaran az olmakla beraber personel mevzuunu normal addedelim Hep biliriz ki: Kütüphanelerde kitap sayısıyla personel sayısı oranlıdır. Fakat yine düşünelim ki her kitap aynı değerde değildir. Bu izahımızdan anlaşılacağı üzere de devlete yüklediği seçilene külfet nerededir? Neden bu kıymetli eserleri ait oldukları orijinal binalarında korumak ve okuyucusuna sunmak karşılığında alınan maaşlar devlete külfet olsun?

Ödenek azlığından da anlaşılacağı üzere bütün bu güç ortam içinde vazife gören bizler, üniversite havasından sonra bu taş kubbeler neden ve nasıl bağlandı? Neden kör ve yetersiz ışıklar altında bugüne kadar ancak anlayabildiğimiz, günden güne daha iyi tanıdığımız yazma eserlerin fişlerini yazmaya, defalarca kontrolden çekinmeden kataloglamaya devam ettik? Neden burada yazma okuyucularının ihtiyacına en güzel şekilde, hem de büyük kütüphaneler personelinden pek farklı olarak daima resmî tatil günleri olan Cumartesi Pazarlar vazifeli, buna karşılık hafta içinde tatil yaparak resmî hafta tatillerinden faydalanılmadan koşmaktadır? Neden, neden bu kubbeler altında kendimizi durmadan onlar için yetiştirmeye çalıştığımız, karınca kararınca bir şeyler yapma zevkini tadararak bu yazmalara çok genç yaştan bağlanış neden?

İşte bütün bu nedenlerin cevabı, nefis kubbelerle imtizac eden yazmaların verdiği ulvi, tarihi havadır, başka ev değil. Ve bu havada heryerde bulunamaz! Tarihi eserlerde kâr ve madde aramak, (kanaatimce) onlar namına utanç vericidir. Acaba buradan elde edilecek kâr, bir tarihî eserin vatandaş veya müstesrik üzerinde, hiçbir yeni eserin asla bırakamayacağı hayranlığı bırakmasına bedel midir? Niçin bunları hiç düşünmüyor da ikide bir herşeyi maddî açıdan hesaplama temayül gösterip, değerli yazmaları örneğin patates çuvaları gibi esesen istiâp haddini doldurmuş Süleymaniye kütüphanesine istife çalışıyoruz? Kaldı ki maddî kârın ne olabileceği de yukarda apaçık belirtilmiştir. İşlek bir kütüphaneyi yerinden yurdundan edip işlek olmıyan şapa bir muhitteki Süleymaniye yeye aktarmak devlete bir kazanç ta sağlayacak değildir, aksine geleniğimizi zedelemek sonucu çok kaybımız olacaktır. Bu kütüphanelerin yazma için gerekli şartlarının Süleymaniyeden daha üstün olduğu da bir hakikattir. Çünkü kütüphanenin inşaa edildiklerinden binalarının altlarında rutubetin önlenmesi için bırakılmış boşluklar vardır, kitap depolarını havalandırma imkânları mevcuttur, emniyet altına alınmaları da daha kolaydır. Bütün yazmaları Süleymaniyede toplamak kanaatimizce çok daha mahzurlu olacağı gibi oraya gerekenden fazla yük yüklemek te hedefini bulamayacak bir gayretkeşlikten öteye geçemeyecektir kanısındayız. Dama taşı gibi oynatılacak kütüphane vardır, oynatılamıyacak değerde olanı vardır. Bunları görebilmek, ayıd edebilmek, yukarda adı geçen özellikleri

gözönüne almak vardır ki bu da apayrı bir bilgi işidir. Dünyada, kütüphanecilik ilmi sadece garptan motamot alınan modern kütüphanecilik değildir. Her milletin kendi geleneğine eserlerine, özelliğine uygulayacağı özel kategoride bir kütüphaneciliği de olduğunu yine garpta çoğumuz yakinen tetkik ettik.

O halde bu binalar birçok özellikleriyle sadece v esadece yazma eserlere ya kışırılar, içlerindeki yeni eserlerse asıl nüveyi teşkil eden yazmaları süsler ve onlara nazaran azınlıkta kalmaları da, bu ortamda gereklidir. Hiçbir zaman kurulması düşünülen bir İstanbul Halk Kütüphanesinin şubeleri olacak nitelikte de değildirler. Jstelik bugün İstanbul Devlet Kütüphanesi olan ve İstanbul Bölge Halk Kütüphanesi olması istenen kütüphane, ötedenberi sadece idareten kendisine bağlı oldukları zamanlarda bu kütüphanelerden şikâyetçi olmuş, onların malî işlerine yetişemediğini, kendi işlerinin aksadığını, daima tek başına kalmayı tercih ettiğini defalarca ifade etmiş idi. Şimdi nasıl olur da bu kütüphanelerin birer şube olarak yine kendisine bağlanmasını kabul eder? Bu tam bir çelişmezlik olur. Ola ki idareci değışsin!. O tip bir kütüphane için daha modern binalar ve tesisler gerekir. Bizim kütüphanelerimizse apayrı hava taşımakta üstelik personelimiz yazmalar üzerinde daha geniş bilgiye sahibolma yolundadırlar. Bu yoldaki, bu tip kütüphane, ciyi yeni nesilden yetiştirmek kolay değildir ve bugün bunlar da nâdirdir. Yeni eser kütüphanecilerini yetiştirmek çok kolay olduğu gibi, bu eserler yazmalara sarfedilecek zamanın en çok yarısını alır ve işleri çok daha kolaydır, herşeyden evvel eski yazı ile yazılmış değildirler. O halde çok zor olan kategoride yetişmiş nâdir personelin bu işe harcanması yazık olmaz mı? Yoksa yavaş yavaş yazma kütüphaneciliğini ortadan kaldırmıya doğru bir temayül mü yaratmak istiyoruz?

Sonuç olarak şunu söyliyelim ki, yazıda adı geçen bu kütüphaneler, içlerindeki orijinal yazmalarıyla birlikte, dünyaca, ilim mahfellerince, inşa veya ihdas edilen herhangi bir yeni kütüphaneden daha iyi tanınırlar. İstanbul kütüphanecileri uzun zamandır. İstanbul kütüphanecilerinde tek başına sorumluluğu yüklemek isteyen bazı kimselerden böyle kanaatimizce ciddi olmıyan fikirleri zaman zaman duymuşlardır. Evvelâ şunu söyliyelim ki, kaprise taallük ettiği bizlerce pek iyi bilinen bu fikirlerin hakikat olması fâciâsı karşısında, dünyayı kendimize güldüreğimiz muhakkaktır. Ataların bu kıymetli yadigârları olan bir Köprülü'yü, bir Nuruosmaniye'yi bir Murat Molla, bir Atif Efendi'yi restore ederek fark giydirmek acıplığı, rastgele kulağa üfleneneri yazmak değil de ciddi bir ilmi anlayış sonucu ise, ifade etmek gerekir ki; sayın doçent ilmi kariyerini tamamlamak bakımından birkaç sene bahsedilen kütüphanelerde staj görmeye mecbur tutulsun. O zaman bu kütüphanelere gidip gelenleri görebilir, içindeki yazmaların bakımıyla uygun kütüphanelerin yapıları, özellikleri hakkında bir fikir edinebilir. Hele o yazmaları tanımak bakımından, üniversite mezunu, çok kültürlü bir insanın dahi bir ömrü harcaması gerektiğini ancak anlayabilir.

Bütün izahlarımızdan anlaşılabilceği gibi; bu feci fikrin uygulanması halinde kütüphanenin bütün foksyonu, sorumlulukları elinden alınacağı, herşeyin yepyeni bir formalite altında yazmaların ve o personelin aleyhine altüst olacağı aşikârdır. Bu takdirde yazmalara gönül vermiş, kendini onlar için yetiştirmiş birçok eski eser personelinin bu durumu kabul etmiyerek kütüphaneciliği terketmeleri de tabii bir sonuç addedilmelidir.

Bu itibarla konuya nereden bakılsa, bu fikrin uygulanması halinde bir çok kayıplar muhtemeldir, mahzurları pek çoktur. İngiltere'yi «Dört cihetinde güneş batmayan imparatorluk!» yapanın gelenek bağlılığı olduğunu hatırlatalım.

Yazıda, kalben desteklediğimiz bir noktaya değinilmiştir. O da gecikmiş olan fakat zararın neresinden dönülürse kaybın azalacağı sözü gibi, yıllardır beklenen bir kütüphanecilik Tâlimat veya Kanunu konusudur. Bunun acısını eskimiş kütüphaneciler çok daha iyi bilirler. Hiç değilse bir tâlimatnâme çıkmalıdır. Per. sonel kanunundaki hükümlerin bu şekilde kütüphaneciliğin özellikleriyle başdaştırılarak bir sisteme bağlanması bütün gizliliği giderecek, hepimize rahat nefes aldıracaktır. Böylelikle de konudaki aksaklıkları itâ sorumlularının hislerine kapılmalarını önliyebilecektir kanısındayız.